

جعفریان، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۳۷۶ ش؛ همو، القسطاس المستقیم فی علم العروض، چاپ بیهیجه باقر حسنی، بغداد ۱۹۶۹؛ همو، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقوال فی وجوه التأویل، بیروت ۱۹۴۷/۱۳۶۶؛ همو، المفصل فی صنعة الاعراب، چاپ خالد اسماعیل حسان، قاهره ۱۴۲۷/۲۰۰۶؛ همو، مقامات الزمخشری، بیروت ۱۹۸۲/۱۴۰۲؛ عبدالوهاب بن علی شکی، طبقات الشافعیة الكبرى، چاپ محمود محمد طحاحی و عبدالفتاح محمد حلوی، [قاهره] ۱۹۶۴-۱۹۷۶؛ سمعانی، عبدالرحمان بن ابی بکر سیوطی، بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین والنحاة، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره ۱۳۸۴؛ مصطفی صاوی جوینی، منهج الزمخشری فی تفسیر القرآن و بیان اعجازه، قاهره [۱۹۸۴]؛ صفدی؛ احمد بن مصطفی طاشکوبری زاده، مفتاح السعادة و مصباح السیادة، بیروت ۱۹۸۵/۱۴۰۵؛ رشید عبدالرحمان عبیدی، الزمخشری اللغوی و کتابه الفائق، بغداد ۱۴۲۱/۲۰۰۱؛ بدیع الزمان فروزانفر، مجموعه مقالات و اشعار استاد بدیع الزمان فروزانفر، چاپ عنایت الله مجیدی، تیران ۱۳۵۱ ش؛ علی بن یوسف قطعی، انباه الرواة علی انباه النحاة، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، ج ۳، قاهره ۱۹۵۵/۱۳۷۴؛ محمود مهدوی دامغانی، «نگاهی به زندگی و آثار زمخشری: ۴۶۷-۵۳۸ ه.ق»، نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد، ش ۴ (پاییز ۱۳۵۱)؛ علی نویدی ملاطی، «درباره» نسیم الربیع صوفی سمرقندی: ترجمه قدیم ربیع الابرار زمخشری» نامه بهارستان، ش ۱۷ (بهار و تابستان ۱۳۸۹)؛ یاقوت بن عبدالله یاقوت حموی، معجم الادباء، چاپ احسان عباس، بیروت ۱۹۹۳؛

Carl Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur*, Leiden 1943-1949, Supplementband, 1937-1942; *EP²*, s.v. "Al-Zamakh shari" (by C.H.M. Versteegh); Andrew J. Lane, *A traditional Mu'tazilite Qur'an commentary: the Kashshaf of Jar Allāh al-Zamakhshari*, d.538/ 1144, Leiden 2006; Wilferd Madelung, "The theology of al-Zamakhshari", in *Actas del XII congreso de la U.E.A.I. (Malaga, 1984)*, Madrid: Union européenne d'arabistes et d'islamistes, 1986.

/ محسن معینی /

زُمر، سوره، سی و نهمین سوره قرآن کریم در ترتیب مصحف. در روایات ترتیب نزول، به این سوره رقمهای ۵۵ تا ۵۹ و ۷۳ داده شده و زمان نزول آن پس از سوره سبأ و پیش از سوره غافر ذکر شده است (بعضی مقدمتان فی علوم القرآن، ص ۹، ۱۱؛ رامیار، ص ۶۷۴؛ نیز بـ سطور بعد). سوره زمر از جمله سور متانی است که پس از سور مفضلات قرار گرفته‌اند و کمتر از صد آیه دارند (بسیوطی، ۱۳۶۳ ش، ج ۱، ص ۲۲۰-۲۲۴). این سوره ۷۵ آیه دارد و در شماری از کلمات آن اختلاف قرائت هست (بسیوطی، ص ۳۸۳-۳۸۷؛ دانسی، ص ۱۸۹-۱۹۱؛

ج ۵، ص ۱۶۹). بنابر نقلی دیگر، سردی هوا و یخبندان موجب قطع کردن پای وی شد (یاقوت حموی، ج ۶، ص ۲۶۸۸؛ ابن خلیکان، ج ۵، ص ۱۶۹). اما بنابر نقلی دیگر که به خود زمخشری نسبت داده شده است، قطع پای وی به سبب نفرین مادرش در کودکی بود، زیرا وی در خردسالی پای گنجشکی را قطع کرده بود (بسیوطی، همانجا؛ ابن خلیکان، ج ۵، ص ۱۶۹-۱۷۰). به نظر می‌رسد این حکایت برای تخریب شخصیت زمخشری از سوی مخالفان ضد معتزلیش ساخته شده است. ترجمانی، از شاگردان زمخشری، از انصاف او سخن گفته است (بسیوطی، ص ۳۷۷). درباره زمخشری و آثارش تحقیقات بسیاری صورت گرفته که لین (ص ۲۳۷-۲۴۳) ضمن ارائه فهرستی موضوعی از آثار زمخشری، به آن آثار و تحقیقات اشاره کرده است.

منابع: مرتضی آیت الله زاده شیرازی، الزمخشری: لغویاً و مفسراً، قاهره ۱۹۷۷؛ ابن ابی الوفا، الجواهر المضیة فی طبقات الحنفیة، چاپ عبدالفتاح محمد حلوی، بیروت ۱۹۹۳/۱۴۱۳؛ ابن ابیاری، نزهة الالباء فی طبقات الادباء، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره [؟] ۱۹۶۷/۱۳۸۶؛ ابن بطوطه، رحلة ابن بطوطه، چاپ محمد عبدالمنعم عربان، بیروت ۱۴۰۷/۱۹۸۷؛ ابن خلیکان، ابوالفتح رازی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، چاپ محمد جعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح، مشهد ۱۳۶۶-۱۳۷۶ ش؛ معین الدین محمد آسفری، روضات الجنات فی اوصاف مدینة هرات، چاپ محمد کاظم امام، تهران ۱۳۳۹-۱۳۳۸ ش؛ عبدالسلام بن محمد اندرسانی، فی سیرة الزمخشری جار الله، چاپ عبدالکریم یاقی، در مجله مجمع اللغة العربية بدمشق، ج ۵۷، ش ۲ (شوال ۱۴۰۲)؛ حسن انصاری، بررسیهای تاریخی در حوزه اسلام و تشیع: مجموعه نود مقاله و یادداشت، تیران ۱۳۹۰ ش؛ اسماعیل بغدادی، هدیه العارفين، ج ۲-۱، در حاجی خلیفه، ج ۶۵؛ حاجی خلیفه؛ بیهیجه حسنی، «استجازة الحافظ السلفی الشیخ الزمخشری»، مجله مجمع العلمي العراقي، ج ۲۳، ش ۱ (۱۳۹۳)؛ احمد محمد حوفی، الزمخشری، [قاهره] هیئة المصرية العامة للكتاب، [بی تا]؛ محمد بن احمد ذهبی، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، چاپ یشار عواد معروف، بیروت ۱۴۲۴/۲۰۰۳؛ محمد بن محمد رشیدالدین وطواط، رسالة رشیدالدین الوطواط: فیما جرى بینه و بین الامام الزمخشری من المحاورات، در رسائل البلغاء، اختیار و تصنیف محمد کردعلی، قاهره: مطبعة لجنة التألیف و الترجمة و النشر، ۱۹۵۴/۱۳۷۴؛ همو، مجموعه رسائل رشیدالدین الوطواط، چاپ محمد افتدی فهمی، [قاهره] ۱۳۱۵؛ همو، نامه های رشیدالدین وطواط، [چاپ قاسم تویرکائی]، تهران ۱۳۳۸ ش؛ محمود بن عمر زمخشری، اعجاز سورة الكوثر، چاپ محمد خفاف، بیروت ۲۰۰۹/۱۴۳۰؛ همو، پیشرو ادب، یا، مقدمه الادب، چاپ محمد کاظم امام، تهران ۱۳۴۲-۱۳۴۳ ش؛ همو، دیوان، چاپ عبدالستار ضیف، قاهره ۱۴۲۵/۲۰۰۴؛ همو، الرسالة الزاجرة، چاپ محمدرضا انصاری قمی، در میراث اسلامی ایران، دفتر ۴، به کوشش رسول

el-Ayni, "Umde tu l-Kari...", C. XV, S. 406-417

ز ٥٩٣ ع عيد، الغزالي خليل — Zümer Suresi

تفسير سورة الزمر / الغزالي خليل

عيد -. الرياض : مكتبة المعارف ، ١٤٠٣ هـ ،

١٩٨٣ م .

١٩٢ ص ٢٤٤ م

١ . القرآن - التفسير الحديث ٢ . القرآن - سورة

الزمر - تفسير أ . العنوان

٠٢٤٧٧

١٩٩٧

٢٢٧.٦

تصنيف ودراسة

الدكتور

محمّد أبو المجدّ طلح البسيوني

ببليويوجرافيا الرسائل العلمية

في الجامعات المصرية منذ إنشائها

حتى نهاية القرن العشرين

الادب العربي والبلاغة والنقد الأدبي

18 NISAN 2006

٣٥٣٩- الأسرار البلاغية في سورة الزمر / سناء عطا الله أحمد / م ١٩٩٣ ج . الأزهر ،
ك . الدراسات الإسلامية والعربية (بنات) بالقاهرة [إ. محمد حسن شرشرا]. Zümer Suresi

٢	ماجستير	د	دكتوراه	ج	جامعة
٣	كلية	ق	قسم	ش	شعبة
١	إشراف	س	ميلادية	هـ	هجرية

القاهرة ت -
الطبعة الأولى

١٤٢٢ هـ - ٢٠٠١ م

230418

ZÜMER SÛRESİ

-
- 1 ŞEYMA İŞİCİK ŞİMŞİR, Zümer Suresi'nin din eğitimi açısından değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002
 - 2 ŞÜKRAN KOÇAK, Çağdaş Türkçe tefsirlerde Zümer Suresi'ne yaklaşımlar, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

الأربعون التفسيرية

أربعون حديثاً صحيحة

فيها تفسير أربعين آية، من أربعين سورة

31858	Muhammed Suresi	040185	Balenna Suresi
10128	Kaf	130168	Maide
40255	Mecun	050825	Enam
10263	Kamer	050858	Enfal
70111	Rahman	130844	Teve
210053	Varuna	220298	Yunus
180470	Saf	170067	Raid
30618	Cuma	031150	Ibrahim
010554	Abese	081132	Hicr
32270	Mutaffifin	031873	Isra
091627	insihah	محمد خير رمضان يوسف	
021131	Buruc	110746	Kehf
181750	Jem s	132840	Meryem
120151	Leyl	050833	Enbiya
190597	Tekvise	080048	Ha
110928	Keveser	060466	Furkan
091310	Phlas	011130	Ahzab
060176	Felah	180546	Saba
		220125	Yasin
		230418	Zamer
		132521	Muminun
		230342	Zuhruf

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

23 Mayıs 2015

تحقيق

محمد خير رمضان يوسف

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	232903
Taa. No:	297.336 R.S.S.171

1435/2014 Beyrut-
طار أبو حزم

رضایی، علی

۳۷۵- مبانی عزت در قرآن، نگارشی

نوین به تفسیر سوره زمر، قم: نقلین، چاپ

اول، ۱۳۸۲ / ۲۰۰۰ نسخه، ۲۰۰ص، فارسی، رقعی

(شمیز)، منابع: ۱۹۹-۲۰۰. *Zümr Suresi*

شابک: ۹۶۴-۹۲۰۹۳-۹-۵

کنگره: BP۱۰۲/۷۳/R۶M۲

دیویی: ۲۹۷/۱۸

کد پارسا: B۶۶۶۵۵

کسب عزت؛ عزت حسینی (پیامبر و اهل بیت):

تفاسیر سوره‌ها (قرآن و علوم قرآنی)

۱ بررسی مفهوم، عوامل و راههای کسب عزت

از دیدگاه قرآن است. نویسنده، عزت را منشأ کمالات

انسان و تحقق و کسب آزادی لازم و حیاتی و قرآن و

امام حسین (ع) را دو عامل عزت‌آفرین دانسته است.

وی با تحلیل و تفسیر آیات سوره زمر در صدد تبیین

این مفهوم است. او نخست به واژه‌شناسی و منشأ و

ابعاد عزت پرداخته و موجبات عزت را در عواملی مانند

آگاهی، فردگرایی، دین ناب، توحید، شرح صدر،

آخرت‌گرایی، تقوا، احسان، هجرت، جهاد و معادباوری

خلاصه کرده و با توضیح این مفاهیم، سعی دارد موانع

و آسیبهای عزت و در نهایت راههای بازگشت به عزت

مانند توبه و عمل به قرآن را بیان کند.

انسانهای دانا و نادان، این پیام به انجام می‌رسد (آیه‌های: ۱ تا ۱۳، ۲۳ اللّٰهُ نَزَلَ احسن الحديث...» ۲۷ تا ۵۹، ۵۵، ۴۱، ۲۹)؛
۲) یادآوری نعمتهای اعطایی خدا بر آدمیان و بر زمین (آیه‌های ۲۱ تا ۵۲)، اشاره‌ای به گوشه‌هایی از تواناییهای بی‌پایان آفریدگار (۳۷، ۴۲، ۴۶، ۶۲، ۶۳)، نیز یادای از صفت رحمانیت پروردگار (آیه ۵۳: «قل یا عبادى الذين اسرفوا على انفسهم...») یکی دیگر از پیامهای این سوره است؛ ۳) با فرمان «قل» (بگو) از پیامبر اسلام خواسته شده است تا پهناوری زمین خدا را به یاد مؤمنان بیاورد؛ در پرستش خدای یگانه و فرمانبرداری از او، چهارچوب وظایف خود را برای کافران و ناباوران، روشن گرداند و به آنان بگوید که چه زیان بزرگی برای خود و خاندان خود فراهم می‌کنند و نیز در روز رستخیز چه شکنجه سختی خواهند دید؛ از سوی دیگر به آن دسته از بندگان خدا که از شنیده‌های خویش، برترین و شایسته‌ترین آنها را برمی‌گزینند، از پرستش طاغوت (هر آنچه جز خدا پرستش می‌گردد) می‌پرهیزند، مزده بهشت دهد (۱۰ تا ۲۰)؛ (۴) در این سوره در آیه‌هایی چند، به گونه‌ای چشمگیر و برای نشان دادن اهمیت بیشتر مسأله، روی سخن با پیامبر اسلام است و یا آن خود یکی از پیامهای ظریف این سوره است (آیه‌های: ۳۰، ۳۸، ۳۹، ۴۵، ۴۶، ۵۳، ۶۴، ۶۵، ۷۵)؛ (۵) پیام دیگر این سوره و بازیسین پیام آن که به گونه‌ای پراکنده و در جای جای آن آمده: اندرزهایی است کلی به همه آدمیان، اشاره‌هایی است به رفتارهای خداپرستان مؤمن و پادشاهای گرانمایه‌ای که خواهند دید و همچنین گوشزدها و هشدارهایی است به کافران و بت پرستان و گمراهان و سرسخت در گمراهی که در جهان دیگر، با دروغ و اندوه بسیار، با شکنجه‌هایی که کیفر کردارهای ناپسند ایشان به شمار می‌آید، رو به رو خواهند گشت (آیه‌های: ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۳۱ تا ۳۷، ۴۰، ۴۵، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۵۴، ۶۲، ۶۵، ۷۴).
سید محمد حسینی

می‌گردد. و نیز از طریق عیاشی از امام محمد باقر (ع) روایت شده است که هر کس سوره ص را شبهای جمعه بخواند خیر دنیا و آخرت به او عطا خواهد شد و در آخرت با اهل بیت (ع) محشور خواهد بود.
محبوبه مؤذن

سوره زمر، این نام دوبار در قرآن در همین سوره در آیه‌های: ۷۱ تا ۷۳ آمده است. زمر: جمع «زُمره» به معنی گروه گروه است که در سخن روز رستخیز و راندن و پیش بردن دوزخیان به دوزخ و بهشتیان به بهشت که آنان را گروه گروه به سوی جایگاههای خویش می‌برند، از این واژه برای نام سوره استفاده شده است. نام دیگر این سوره «عُرف» جمع «عُرْفه» (اتاق) است. از آنجا که این واژه دو بار در آیه ۲۰ همین سوره به کار رفته است لذا این سوره را بدان واژه نام برده‌اند.
این سوره با آیه: تنزیل الكتاب من الله العزيز الحكيم شروع و با آیه الحمد لله رب العالمين خاتمه می‌یابد.

شماره کنونی سوره و شماره هنگام نزول، این سوره در ترتیب کنونی قرآن کریم شماره ۳۹ و در ترتیب نزول شماره ۵۷ و پس از سوره «انبیاء» و پیش از سوره «حم المؤمن» آمده است. این سوره در مصحف امیرالمؤمنین علی (ع) در جزء ششم (جزء اعراف) و پس از سوره «ص» و پیش از سوره «الشريعة (الجائیه)» آمده است.

شماره آیه‌ها، کلمات و حروف، این سوره برپایه قرائت کوفیان، ۷۵ به قرائت شامیان، ۷۳ و به قرائت دیگران ۷۲ آیه دارد. در تبیان بر پایه روایت یا قرائت غیر کوفی و شامی، تعداد آیه‌های این سوره ۷۰ آمده است که گویا لغزش چاپی است (مجمع تبیان، ۴۸۷/۴؛ تبیان، ۴/۹).

تعداد کلمات این سوره ۱۱۸۰ و تعداد حروف آن ۴۸۷۱ می‌باشد. ابوالفتوح تعداد کلمات سوره را ۱۱۹۲ و تعداد حروف آن را ۴۷۰۸ حرف یاد کرده است (تفسیر ابوالفتوح، ۴۷۶/۴).

مکی یا مدنی، به گفته مجاهد، قتاده و حسن این سوره مکی و ناسخ و منسوخ در آن نیست برخی گفته‌اند: سه آیه آن درباره وحشی قاتل حمزه نازل شده است «قل یا عبادى الذين اسرفوا... تا ... انتم لاتشعرون». شماری نیز تنها همان آیه «قل یا عبادى ...» را مدنی دانسته‌اند (تبیان، ۳/۹؛ مجمع تبیان، ۴۸۷/۴).

پیامهای سوره: (۱) نخستین پیام این سوره در پیوند با مضمون کلی سوره «ص» در راستای تأیید آسمانی بودن قرآن آغاز گردیده و آنگاه از تواناییهای بی‌چون و چرای خداوند و از ناتوانیها و درماندگیهای آدمی سخن رفته است. و سپس با اشاره به نابرابری

فضیلت سوره، اُبی بن کعب از رسول گرامی (ص) روایت کرده است که هر کس سوره زمر را بخواند خداوند او را ناامید از درگاه خود رد نمی‌کند و و نیز هارون بن خارجه از امام صادق (ع) روایت کرده است که برای خواننده سوره زمر آتش در روز قیامت حرام خواهد بود و محبوبه مؤذن

سوره مؤمن (غافر)، نام مؤمن از آیه ۲۸ همین سوره «وقال رجل مؤمن من آل فرعون یکتُم ایمانه...» گرفته شده است (سرگذشت مؤمن آل فرعون را می‌توان در تفاسیر معتبر و نیز قرآن پژوهشی خرمشاهی، ۲۱۸۴/۲ مطالعه کرد). نام دیگر این سوره

أهداف سورة «الزُّمَر» (*)

أدلة التوحيد

سورة الزمر تهزّ القلب هزاً، وتسكب فيه مؤثرات الإيمان بالله، وتستعرض أمامه أدلة القدرة الإلهية، والجزاء العادل في الدنيا والآخرة، وتفتح باب الرجاء الأمل في رحمة الله ورضوانه، ومن آياتها الشهيرة قوله تعالى:

﴿ قُلْ يَكْفُرُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ أُنْسِهِمْ
لَا تَقْطَعُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ
الدُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾ ﴾

ومنذ افتتاح السورة إلى نهايتها وهي تؤكد قضية التوحيد الخالص. ففي مطلع السورة:

﴿ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الخَالِصُ ﴾ [الآية ٣].

سورة «الزُّمَر» سورة مكية نزلت في الفترة الأخيرة من حياة المسلمين بمكة، بعد الإسراء وقبيل الهجرة وآياتها ٧٥ آية.

نزلت بعد سورة «سبأ»، وقد سميت سورة «الزُّمَر» بذلك الاسم، لقوله تعالى في آخرها:

﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ
زُمَرًا ﴾ [الآية ٧١].

﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَىٰ الْجَنَّةِ
زُمَرًا ﴾ [الآية ٧٣].

وللسورة اسمان: سورة الزمر، وسورة «العُرْف»، لقوله تعالى:

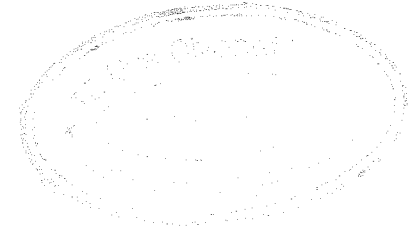
﴿ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ عُرفٌ مِّنْ
فَوْقِهَا عُرفٌ ﴾ [الآية ٢٠].

(*) انتقى هذا الفصل من كتاب «أهداف كل سورة ومقاصدها»، لعبد الله محمود شحات، الهيئة العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٧٩ - ١٩٨٤.

Cafer Serefüddin

el-Mevzuatü'l-Kur'aniyye hasaisü's-süven
c. VII, Beyrut 1920/1999, s. 255-281.

ON: 81303

ON: 81909

قراءة سورة يس تيسر الأمور :

[273] عن عطاء بن أبي رباح قال : بلغني أن رسول الله ﷺ قال : من قرأ يس في صدر النهار قضيت حوائجه .

[274] وعن عبد الله بن عباس - رضي الله عنه - قال : من قرأ يس حين يصبح أعطي يسر يومه حتى يمسي ، ومن قرأها في صدر ليلة أعطي يسر ليلته حتى يصبح .

= رأسي وهو يكي ويقرأ يس وقد ختمها (1) .

وقال المناوي : قوله ﷺ : « فأقرأها عند موتكم » أي من حضره الموت قال الطيبي : الفاء جواب شرط محذوف ، أي إذا كانت قراءة يس بالإخلاص لحو الذنوب السالفة فأقرأها على من شارف الموت حتى يسمعها ويجريها على قلبه فيغفر له ما سلف (2) . والله أعلم .

[273] أخرجه الدارمي في كتاب فضائل القرآن ، باب في فضل يس 549/2 رقم 3418 فقال : حدثنا الوليد ابن شجاع ، حدثني أبي ، حدثني زياد بن خيثمة ، عن محمد بن جحادة ، عن عطاء بن أبي رباح فذكره . وذكره السيوطي في الدر المنثور في أول تفسير سورة يس 278/5 وقال : أخرجه الدارمي .

الحكم على الحديث :

مرسل رجاله ثقات سبقت ترجمتهم في رقم 267 .

وعطاء بن أبي رباح ثقة من التابعين تقدمت ترجمته في رقم 59 .

[274] أخرجه الدارمي في الموضع السابق رقم 3419 فقال : حدثنا عمرو بن زرارة ، ثنا عبد الوهاب ، ثنا راشد أبو محمد الحماني ، عن شهر بن حوشب قال : قال ابن عباس فذكره .

وذكره السيوطي في الدر المنثور في أول تفسير سورة يس 379/5 وقال : أخرجه الدارمي .

رجال الإسناد :

عمرو بن زرارة بن واقد النيسابوري ، أبو محمد ، روى عن أبي بكر بن عياش وهشيم وعبد الوارث الثقفي وغيرهم ، وروى عنه : البخاري ومسلم والنسائي والدارمي وغيرهم ، قال النسائي : ثقة ، وقال ابن حجر : ثقة ثبت من العاشرة ، مات سنة ثمان وثلاثين ومائتين ، روى له البخاري ومسلم والنسائي . التهذيب 35/8 ، التقريب 70/2 .

عبد الوهاب بن عطاء الخفاف صدوق تقدمت ترجمته في رقم 217 .

راشد بن نجيح الحماني ، أبو محمد البصري ، روى عن أنس وشهر بن حوشب وعبد الله بن الحارث وغيرهم ، وروى عنه ابن المبارك وعبد الوهاب الثقفي ، ومحمد بن أبي عدي وغيرهم ، قال أبو حاتم : صالح الحديث وذكره ابن حبان في الثقات وقال ابن حجر : صدوق من الخامسة ، روى له البخاري في الأدب المفرد وابن ماجه (التهذيب 228/3 ، التقريب 240/1) .

(1) بلوغ الأمان من أسرار الفتح الرباني للشيخ أحمد عبد الرحمن البنا 2540/18 .

(2) فيض القدير شرح الجامع الصغير 200/6 .

فضل سورة الصافات

من السور المثين التي أوتيتها النبي ﷺ مكان الزبور :

فضائل سور ص والزمن وغافر وفصلت والشورى والزخرف والدخان

والجاثية والأحقاف

من السور المثاني التي أوتيتها النبي ﷺ مكان الإنجيل :

فمن وثالة بن الأسقع - رضي الله عنه - أن النبي ﷺ قال : أعطيت مكان التوراة السبع الطوال ، ومكان الزبور المثين ، ومكان الإنجيل المثاني ، وفضلت بالمفصل (1) .

كان النبي ﷺ يقرأ سورة الزمر كل ليلة :

[275] فغن عائشة - رضي الله عنها - قالت : كان رسول الله ﷺ يصوم حتى تقول ما يريد أن يفطر ، ويفطر حتى تقول ما يريد أن يصوم ، وكان يقرأ كل ليلة بيني إسرائيل والزمر .

= شهر بن حوشب الأشعري ، أبو سعيد ، الشامي ، مولى الصحابة أسماء بنت يزيد ، كان من كبار علماء التابعين ، حدث عن أبي هريرة وعائشة وابن عباس وغيرهم ، وقرأ القرآن على ابن عباس ، وحدث عنه قتادة ومعاوية بن قرة وعبد الحميد بن بهرام وغيرهم ، قال النسائي : ليس بالقوي ، وقال ابن عدي : وعامة ما يرويه شهر وغيره من الحديث فيه من الإنكار ما فيه ، وشهر هذا ليس بقوي في الحديث وهو ممن لا يحتج بحديثه ولا يتدين به وقال ابن حجر : صدوق كثير الأوهام من الثالثة ، مات سنة اثنتي عشرة ومائة ، روى له البخاري في الأدب المفرد ومسلم وقروناً وأصحاب السنن الأربعة . وقال الذهبي : وثقه أحمد وابن معين . وقال يعقوب بن شيبه ويعقوب بن سفيان : شهر ثقة طعن فيه بعضهم . وقال الترمذي : قال محمد - يعني البخاري - : شهر حسن الحديث . وقوى أمره ، وقال العجلي : ثقة . قال الذهبي : الرجل غير مدفوع عن صدق وعلم ، والاحتجاج به مترجح (سير أعلام النبلاء 372/4 ، الكاشف 16/2 ، التقريب 355/1 ، التهذيب 369/4 ، الكامل في الضعفاء 36/4 - 40) .

عبد الله بن عباس صحابي جليل رضي الله عنه وعن الصحابة أجمعين .

الحكم على الأثر : إسناده حسن .

(1) أخرجه الطيالسي وأحمد وأبو عبيد والبيهقي وهو حديث حسن تقدم تخريجه وبيان السور المثين والمثاني في رقم 179 .

[275] أخرجه أحمد - واللفظ له - ، والترمذي ، والنسائي ، والحاكم ، وابن خزيمة في صحيحه وهو حديث صحيح تقدم تخريجه بالتفصيل : في رقم 225 .

Zaner S.

POSTILLE A COR. II, 248 - XXXIX, 23 - XX, 15

ALESSANDRO BAUSANI (Roma)

I. - Nella seconda sura del Corano (La Vacca) nel racconto di Samuele² e Saul (*Tālūt*), che il Bell³ porta come prova, per le sue incongruenze con quello biblico, che « the material did not come to him from literary sources », e che è uno dei rarissimi passi coranici che si riferiscano ai libri storici dell'AT, si trova questo brano (v. 248): « E disse loro il Profeta: ⁴ In verità segno del suo regnare sarà questo, che verrà a voi l'Arca nella quale dimorerà Divina Presenza (*sakīna*) inviata dal Signore vostro, e un resto di ciò che lasciarono la gente di Mosè e la gente d'Aronne: sarà portata dagli Angeli. In questo certo v'è un segno per voi, se siete credenti »⁵.

Ora è ben noto a chi conosca la narrazione biblica che più di vent'anni di tempo intercorrono fra il collocamento dell'Arca a *Qiryat-ye'arim* e l'elezione a giudice di Samuele, e un numero imprecisato, ma notevole, di anni, da tale avvenimento a quello della richiesta di *un re* da parte degli Israeliti⁶. Si noti inoltre che i due avvenimenti non sono connessi

¹ La sostanza del presente articolo è stata presentata quale comunicazione scientifica alla seduta del 20 Novembre 1954 della Società Italiana di Storia delle Religioni. Per la numerazione dei vv. coranici seguì la vulgata cairina del Re Fu'ad, come ho fatto anche nella mia recente traduzione del Corano (Sansoni, Firenze, 1955) dalla quale sono presi i brani tradotti, ad eccezione di alcuni passi dove una versione più strettamente letterale mi è sembrata, per ragioni tecniche, indispensabile.

² Non esplicitamente nominato.

³ R. BELL, *Introduction to the Qur'ān*, Edinburgh, 1953 p. 163.

⁴ Cioè Samuele.

⁵ Sulla *sakīna* si veda il mio commento al passo IX, 26, *cit. op.*, p. 559.

⁶ « Or quando Samuele fu diventato vecchio... » dice infatti il testo biblico (I Sam. VIII, 1).

da alcun legame logico nel testo biblico, legame logico che possa aver facilitato la confusione. Ma non è qui mio compito di sottolineare una delle tante incongruenze del Corano, bensì intendo farne notare lo speciale modo. Osservando infatti il testo biblico si noterà che i due avvenimenti sono legati da un nesso, direi, puramente grafico. Cioè il breve capitolo VII che parla della elezione di Samuele a Giudice e precede immediatamente l'VIII (quello a proposito della richiesta di un Re da parte degli Israeliti) possiede un breve paragrafo iniziale (v. 1) che meglio si riattacca concettualmente al precedente cap. VI (occupato dal racconto della Arca rimandata ad Israele) e che dice: « Andarono quelli di Cariat-jearim e levata l'arca del Signore, la condussero alla casa di Abinadab, sulla collina, e consacrarono il figlio di lui, Eleazaro, a custodire l'arca del Signore ». Poi segue *ex-abrupto*, nello stesso capitolo, la storia di Samuele giudice, e indi di Samuele che dà un re ad Israele.

Ora, mi sembra, una « confusione » di questo tipo non poteva essere fatta da chi conoscesse la Bibbia da narrazioni udite, da racconti concettualmente legati insieme, perché nessuno che non avesse recitato la Bibbia meccanicamente a memoria come testo sacro, con le sue divisioni tradizionali, se anche talvolta assurde, in capitoli, si sarebbe mai sognato di narrare tutt'assieme il ritorno dell'Arca più Samuele che dà un re ad Israele. Non mi sembra quindi che resti altro che questa soluzione: colui che fece la confusione doveva o conoscere graficamente il testo letterario biblico, o saperne dei brani almeno meccanicamente a memoria.

Il più recente traduttore e interprete francese del Corano, il Blachère è - se non erro - l'unico ad aver notato *en passant* l'interessante fatto, sia pure senza trarne alcuna conclusione².

¹ Riproduco la traduzione del VACCARI in *La Sacra Bibbia tradotta dai testi originali*... Firenze 1947 (vol. II, p. 180).

² *Le Coran*... Paris 1947-1951 (3 voll.). A pp. 803-804 del III vol., n. 249: « toutefois dans *ibid.*, VII, 1, le récit sur le retour de l'Arche précède immédiatement le chapitre (si riconosce quindi che si tratta dell'ordine grafico puramente esteriore dei capitoli) où l'on voit les Israélites demander un roi ».

Studi Orientalistici in Onore di Giorgio Levi Della Vida

vol. I, Roma 1956. ON. 231706

انسانهای دانا و نادان، این پیام به انجام می رسد (آیه های: ۱ تا ۱۳، ۲۳ *اللَّهُ نَزَّلَ احْسَنَ الْحَدِيثِ...*، ۲۷ تا ۵۹، ۵۵، ۴۱، ۲۹)؛ یادآوری نعمتهای اعطایی خدا بر آدمیان و بر زمین (آیه های ۲۱ تا ۵۲)، اشاره ای به گوشه هایی از تواناییهای بی پایان آفریدگار (۳۷، ۴۲، ۴۶، ۶۲، ۶۳)، نیز یادی از صفت رحمانیت پروردگار (آیه ۵۳: «قل یا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم...») یکی دیگر از پیامهای این سوره است؛ ۳ با فرمان «قل» (بگو) از پیامبر اسلام خواسته شده است تا پهناوری زمین خدا را به یاد مؤمنان بیاورد؛ در پرستش خدای یگانه و فرمانبرداری از او، چهارچوب وظایف خود را برای کافران و ناباوران، روشن گرداند و به آنان بگوید که چه زیان بزرگی برای خود و خاندان خود فراهم می کنند و نیز در روز رستخیز چه شکنجه سختی خواهند دید؛ از سوی دیگر به آن دسته از بندگان خدا که از شنیده های خوش، برترین و شایسته ترین آنها را برمی گزینند، از پرستش طاغوت (هر آنچه جز خدا پرستش می گردد) می پرهیزند، مزده بهشت دهد (۱۰ تا ۲۰)؛ (۴) در این سوره در آیه هایی چند، به گونه ای چشمگیر و برای نشان دادن اهمیت بیشتر مسأله، روی سخن با پیامبر اسلام است و یا آن خود یکی از پیامهای ظریف این سوره است (آیه های: ۳۰، ۳۸، ۳۹، ۴۵، ۴۶، ۵۳، ۶۴، ۶۵، ۷۵)؛ (۵) پیام دیگر این سوره و بازبین پیام آن که به گونه ای پراکنده و در جای جای آن آمده: اندرزهایی است کلی به همه آدمیان، اشاره هایی است به رفتارهای خداپرستان مؤمن و پادشاهای گرانمایه ای که خواهند دید و همچنین گوشزدها و هشدارهایی است به کافران و بت پرستان و گمراهان و سرسخت در گمراهی که در جهان دیگر، با دریغ و اندوه بسیار، با شکنجه هایی که کفر کردارهای ناپسند ایشان به شمار می آید، رو به رو خواهند گشت (آیه های: ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۳۱ تا ۳۷، ۴۰، ۴۵، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۵۴، ۶۲، ۶۵، ۷۴). سید محمد حسینی

فضیلت سوره، اَبی بن کعب از رسول گرامی (ص) روایت کرده است که هر کس سوره زمر را بخواند خداوند او را ناامید از درگاه خود رد نمی کند و و نیز هارون بن خارجه از امام صادق (ع) روایت کرده است که برای خواننده سوره زمر آتش در روز قیامت حرام خواهد بود و محبوبه مؤذن

سوره مؤمن (غافر)، نام مؤمن از آیه ۲۸ همین سوره «وقال رجل مؤمن من آل فرعون یکتُم ایمانه...» گرفته شده است (سرگذشت مؤمن آل فرعون را می توان در تفاسیر معتبر و نیز *قرآن پژوهشی* خرمشاهی، ۲۱۸۴/۲ مطالعه کرد). نام دیگر این سوره

می گردد. و نیز از طریق عیاشی از امام محمد باقر (ع) روایت شده است که هر کس سوره ص را شبهای جمعه بخواند خیر دنیا و آخرت به او عطا خواهد شد و در آخرت با اهل بیت (ع) محشور خواهد بود. محبوبه مؤذن

سوره زمر، این نام دوبار در قرآن در همین سوره در آیه های: ۷۱ تا ۷۳ آمده است. زمر: جمع «زُمره» به معنی گروه گروه است که در سخن روز رستخیز و راندن و پیش بردن دوزخیان به دوزخ و بهشتیان به بهشت که آنان را گروه گروه به سوی جایگاههای خوش می بَرند، از این واژه برای نام سوره استفاده شده است. نام دیگر این سوره «عُرف» جمع «عُرْفَه» (اتاق) است. از آنجا که این واژه دو بار در آیه ۲۰ همین سوره به کار رفته است لذا این سوره را بدان واژه نام برده اند. این سوره با آیه: *تنزیل الكتاب من الله العزيز الحكيم شروع و با آیه الحمد لله رب العالمين خاتمه می یابد.*

شماره کنونی سوره و شماره هنگام نزول، این سوره در ترتیب کنونی قرآن کریم شماره ۳۹ و در ترتیب نزول شماره ۵۷ و پس از سوره «انبیاء» و پیش از سوره «حم المؤمن» آمده است. این سوره در مصحف امیرالمؤمنین علی (ع) در جزء ششم (جزء اعراف) و پس از سوره «ص» و پیش از سوره «الشریعة (الجاثیة)» آمده است.

شماره آیه ها، کلمات و حروف، این سوره بر پایه قرائت کوفیان، ۷۵ به قرائت شامیان، ۷۳ و به قرائت دیگران ۷۲ آیه دارد. در تبیان بر پایه روایت یا قرائت غیر کوفی و شامی، تعداد آیه های این سوره ۷۰ آمده است که گویا لغزش چاپی است (مجمع البیان، ۴۸۷/۴؛ تبیان، ۴/۹).

تعداد کلمات این سوره ۱۱۸۰ و تعداد حروف آن ۴۸۷۱ می باشد. ابوالفتوح تعداد کلمات سوره را ۱۱۹۲ و تعداد حروف آن را ۴۷۰۸ حرف یاد کرده است (تفسیر ابوالفتوح، ۴۷۶/۴).

مکی یا مدنی، به گفته مجاهد، قتاده و حسن این سوره مکی و ناسخ و منسوخی در آن نیست برخی گفته اند: سه آیه آن درباره وحشی قاتل حمزه نازل شده است «قل یا عبادي الذين اسرفوا... تا انتم لاتشعرون...» شماری نیز تنها همان آیه «قل یا عبادي...» را مدنی دانسته اند (تبیان، ۳۱۹؛ مجمع البیان، ۴۸۷/۴).

پیامهای سوره (۱) نخستین پیام این سوره در پیوند با مضمون کلی سوره «ص» در راستای تأیید آسمانی بودن قرآن آغاز گردیده و آنگاه از تواناییهای بی چون و جرای خداوند و از ناتوانیها و درماندگیهای آدمی سخن رفته است. و سپس با اشاره به نابرابری

الفِكْرُ فِي آيَةِ الْعَاشِرَةِ مِنْ سُورَةِ الزُّمَرِ

أمين محمد سلام المناسية*

الملخص

هذا البحث يبين سنة الله في خلقه حول ما يجري للمصلحين من ابتلاءات وامتحانات، فأول الأمر لا بد من رسوخ الإيمان والتقوى، وزيادة الإحسان في العبادة، فإذا تم ذلك فلا بد من الابتلاء، مما يؤدي إلى إخراج المصلح من بلده في غالب الأحيان، كما تم لمعظم الأنبياء والمصلحين، فيلزم الداعية الصبر على فراق وطنه وأهله، فإذا تم ذلك، كان له الأجر من الله بغير كيل أو وزن أو عد، وهذا البحث يوضح ذلك بصورة جلية.

Abstract

This research talks about the way of ALLAH about his creation and what tribulations happend to the good people, First, person must be good believer and hard worshipper, then tribulations will come to him which will forse him to exiled out of his country as what happend to the most prophes.patience must be thier. Then ALLAH will give him his goodness everlasting

*كلية الشريعة والدراسات الإسلامية، جامعة مؤتة قدم بتاريخ: ١٣/٢/١٩٩٦، قبل بتاريخ: ٣٠/١٠/١٩٩٦